

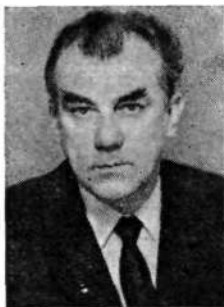
nosti se je v ZLATIH ČEVELJČKIH dogodil zlasti na ravni ontološke gotovosti (in družbene utemeljenosti), v LJUBEZNIH se dogaja zlasti na ravni (ne)morale, se pravi na ravni pomanjkanja vrednot in morale oziroma na ravni nezadostnosti nove morale. Osebe doživljajo notranjo krizo (praznino, manko) zaradi pomanjkanja etosa, ki naj bi ga v novih razmerah nadomestil nekak družbeni ali družabni dogovor, vendar pa ta očitno ne zadošča. Ker ni etosa, ki je norma, tudi greha (negativne norme) ni. Nekdanji greh se je spremenil v neke vrste hobby in na ravni družbe v splošno veljavno konvencijo, h kateri spada tudi dražljivost igranega skrivanja in razkrivanja, ki nadomešča nekdanjo nevarnost in slast greha. S tem je greh izgubil svoj čar in tabu svojo privlačnost. Življenje je izgubilo kvaliteto in poteka le še na ravni kvantitete. Ljudje, ki so se vzpeli nad (nekdanjo) moralo in usodo, so s tem izgubili svojo (nekdanjo) človeškost in ontološko gotovost ter občutek utemeljenosti v svetu. Raj brez prepovedanega drevesa spoznanja ni več raj.

Po stališču, ki ga obe besedili posredujeta, sta si dokaj podobni, dasi prikazujeta svet v različnih razsežnostih in odstirata vsako svoj posebni vidik sodobne človeške stvarnosti. Takó tudi LJUBEZNI kljub kratkosti in navidezni nedokončanosti (nakazani že v podnaslovu) pomenijo tehtno literarno pričevanje o resnici današnjega sveta.

Vrzeli in dileme v političnem življenjepisu Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca

*... toute recherche scientifique commence toujours
par l'invention d'un monde possible ou d'un fragment
de ce monde.*

Peter Medawar

Drago
Druškovič

Lovro Kuhar — Prežihov Voranc je še po drugem, odmevnem nastopu v slovenskem leposlovju (1935) ostal neznanka s svojo življenjsko potjo. Šepetali so o njegovi usodi političnega preganjanca, (prekcuha, kasneje po njem uporabljen izraz za socialnega upornika) in o tem, da je to agent Kominterne. Po izidu romana *Požganice* (1938) in podelitvi ljubljanske mestne nagrade so v Slovenskem domu objavili, da je avtor »nekdanji poverjenik Kominterne za Jugoslavijo«. Naj je bila trditev blizu ali daleč od resnice, je to bila vsekakor javna ovadba. Blizu resnici, ker je Lovro Kuhar delal na začetku pobega v tujini pri Evropäisches Bauernkomite v okviru Profinterne (Rote Gewerkschafts Internationale), ene izmed organizacij Kominterne (1931—1932); pisatelju ta ovadba ni bila

le v škodo. V času novih tokov v takratnem slovenskem družbenem življenju (odporniška vrenja, levičarske usmerjenosti med izobraženci in mladino in naklonjenost prvi deželi socializma, veliki slovanski sili in opori Evropi pred fašizmom, ki se je je pollaščal), je pisatelju celo pridobila družbeno prebujenega, napredno usmerjenega — pa tudi mlajšega bralca.

Vendar to je bila le ena, čeprav ne nepomembna izmed socioloških determinant, ki je tudi vplivala nanj.

Kritika gradiva

Šele povojna raziskovanja so postopoma razkrivala domači prostor bližnje preteklosti v okoliščinah podtalnega političnega boja, s katerim so se uveljavljali komunisti v Sloveniji in Jugoslaviji v obdobju med vojnama po prepovedih njihovega delovanja in širjenju njihovih idej z Obznanom in zakonom o zaščiti države (1920, 1921).

O dogajanju so napisali zgodovinarska in tudi memoarska sporočila nekdanji soudeleženci v delavskem gibanju: France Klopčič, dr. Dušan Kermavner, Ivan Regent, Rudolf Golouh, inž. Drago Gustinčič; nekateri izmed njih so pripomogli z ohranjenimi dokumenti. S svojimi raziskovanji so pripomogli k natančnejšemu znanju o pravkar preteklem obdobju tudi zgodovinarji novejšega obdobja. Hkrati je začelo izhajati sklenjeno izdanje dokumentov o ljudski revoluciji in drugega podobnega gradiva.

Manj pregleden za našega raziskovalca je širši evropski prostor, kajti vodilni ljudje iz jugoslovanske komunistične stranke so se pred preganjanjem umaknili v tujino, kjer je tudi Lovro Kuhar preživel nepolno desetletje (1930—1939) kot političen delavec v emigraciji. Odtod seveda posebni zapleti pa tudi ohranjene sledi med policijskimi gradivi raznih tovrstnih uradov po Evropi; marsikaj od tega pa je šlo v izgubo.

Najpomembnejša za ta del preučevanja je zbirka dokumentov o delovanju vodstev jugoslovanskih komunistov v tujini, hranjena v arhivu Komunistične internacionale v Moskvi; odtod je prišel že znaten del v arhivske zbirke v Jugoslaviji.

Pregledi drugih zbirk po Evropi so sicer prispevali nekaj dokumentacije, v Pragi, na Dunaju in Norveškem, a so se pokazale na primer na Dunaju vrzeli med arhivi, kakor da so posegli vanje osvajalčevi policijski preiskovalci. Vemo, da je poseben preiskovalec iz Berlina med zasliševanjem Lovra Kuharja (1943) pretrgal svoje delo in poslal po dopolnilne poizvedbe. Morebiti bi se v zbirkah, preostalih za osvajalčevimi uradi, še našlo nekaj gradiva. Neznana je tudi usoda arhiva, ki ga je Lovro Kuhar spravil v skrievališče v Parizu in za katerim so bila doslej zaman razna poizvedovanja.

Med pomembnimi izdajami in pojasnili je na prvem mestu izdaja zbranih del Josipa Broza-Tita (znanstveno komentirana izdaja posebej v zvezkih 2—5). Dalje so tu še druga monografska dela o jugoslovanskih revolucionarjih, kakor je to dr. Očaka knjiga, Braća Cvijići (1982), Blagoje Parovića. Izabrani spisi (1976), Josipa Vidmarja, Obrazi (1976), Ivana Krefta, Spori in spopadi (1983). Od krajših zapisov sodi sem še Cirila Vidmarja prispevek Poslednjič pri Vorancu (1979) in Edvarda Kocbeka vpis v dnevnik Pred viharjem (1980) in morebiti pisma z Lovarjevimi iz ljubljanskega zapora, pa vsekakor še pisemska menjava z Lojzom Kraigherjem.

Apokrifni (nepristni) spisi

Posebno obravnavo naj bi zaslužili tako imenovani »apokrifni« (nepristni) memoarski zapisi, knjige, saj so izrekli mnogi zgodovinarji na primer delu Vladimira Dedijera, Novi prispevki za biografijo Josipa Broza-Tita, 2 (1981) v preteklem letu dosti očitkov in vrsto strokovnih pomislekov. To so ponovili nedavno na prvem partijskem pogovoru o sodobnem zgodovinarstvu (Delo, 11. 10. 1983), kjer so kritično obravnavali tudi publicistično-feljtonistično delo Vjenčeslava Čenčiča, Enigma Kopinič (1983).

Lovra Kuharja omenjajo v zvezi z njegovim bivanjem v Parizu tudi v raznih popularno pisanih delih, pa v revialnih prispevkih: Mihailo Marić, Sorge obaveštajac stoljeća (1965), V. Mates, Razgovor z J. Kopiničem (Extra, 1981), B. Aleksić, Esej o sreči — u jeku rata (Danas, 1982), B. Kri-vokapić, Pozorište u zatvoru, intervju sa Jože Javoršekom (Ideje, 1981).

V teh prispevkih, objavljenih v popularnih časopisih, je najti tudi precej nenatančnosti (tudi pri navajanju letnice vrnitve in smrti).

Ne da bi skušali ocenjevati zajetno Dedijerovo delo Novi prilogi 2, smo v knjigi pri objavi seznama vodstev jugoslovanskih komunistov med obema vojnama naleteli na Prežihovo ime med člani začasnega vodstva v juliju, avgustu in septembru 1933, v januarju 1935 in v seznamu avgustovskega posveta Moskvi. Avtor omenja, da so tiste čase dostikrat zamenjali vodilne ljudi v komunistični stranki in dopolnjevali vodstva pa tudi njih imenovanje. Lovra Kuharja omenja še v spominskem zapisu Vede Zagorac v zvezi s knjigarno Horizons (1937). V svojem spominskem zapisu o pogovoru z Edvardom Kocbekom piše, da se je ta sestal pred vojno (1937) v Parizu s Kardeljem, Prežihom in Čolakovićem. Že v prvi knjigi Novih priloga 1 (1980) omenja na dveh mestih Prežiha, ko ponavlja napako iz Titove biografije (slov. izdaja, 1953, 307), ker enači ime Valija z Valič z Vorančevim psevdonom, medtem ko je Valija po registru Josipa Broza Tita ZD2 psevdonom, ki ga je uporabljal Walecki Henrich. Lovra Kuharja omenja še med tistimi, ki so soglašali v Moskvi s kandidaturo Valterja (Josipa Broza) in Gorkića (Josipa Čižinskega) za izvršni odbor Komunistične internacionale. Razen omenjene pomote z Valijo druge navedbe, kar zadeva Prežiha, ustrezajo.

Avtor publicističnega dela Vjenčeslav Čenčič temelji na pripovedi in spominskem zapisu Josipa Kopiniča. Za dopolnitev Prežihove politične biografije navaja doslej neznano sodelovanje (1934) Prežiha in Kopiniča pri reševanju »šučbundovcev« (pripadnikov oboroženih enot avstrijske socialdemokracije) z njihovimi družinami. Prav takó ponovno srečanje v Parizu v knjigarni Horizons (1937). Voranc je J. Kopiniča povezal z Josipom Brozom, bil navzoč pri pogovoru v troje (Broz, Kopinič, Kuhar), ko je Josip Broz seznanil v Moskvo odhajajočega s težkim položajem v organizaciji jugoslovanskih komunistov. Dalje omenja še srečanja na Kuharjevem pariškem stanovanju, kjer je pripravila Vorančeva žena večerjo, te pa so se udeležili Josip Broz-Tito, Boris in Zdenka Kidrič, Avgust Cesarec in še kdo.

Po objavi pogovora v časopisu Extra (1981) sem se sestal (1982) z Josipom Kopiničem in izvedel za nekaj manj znanih podatkov. Med vojno se moža nista srečala, pač pa po njej v Beogradu, menda v hotelu Majestic. Takrat sta govorila o Prežihovem pisateljevanju. Voranc je omenil Tolstoje-

vo Vojno in mir in rekel, da mu za pisanje po snovi iz druge svetovne vojne manjka osebno doživetje, pač ni bil v partizanih. J. Kopinič je povedal, da se je na Dunaju dostikrat srečal z Vorancem. O tihotapljenju »šuchbundovcev« pišejo avstrijski avtorji, da jim je pomagala proletarska vzajemnost, Rdeča pomoč, sredstva delavcev iz ZSSR, poseben odbor inž. Weissla, poslanik češkoslovaške republike (A. Reisberg, *Hintergründe und Folgen*, Wien 1974). Drugi avstrijski avtor omenja le skrb zunanje socialdemokratske organizacije in Mednarodne svobodne sindikalne zveze za oskrbo tistih, ki so ubežali v CSR (E. Holtlan, *Zwischen Unterdrückung und Befriedung*, Wien 1978).

Iz zbranih spisov Josipa Broza-Tita 4 zvmemo, tako iz dokumentov kakor tudi iz ustreznih opomb, o Kopiničevi vlogi ob krizi v jugoslovanski KP in o prizadevanjih Josipa Broza za njeno utrditev. Navedbe Kopiniča v zvezi s Prežihom v Parizu, objavljene v Čenčičevi knjigi, se izpričujejo tudi po pregledu in primerjavi v zbranem delu Josipa Broza-Tita kot vredne upoštevavanja za Vorančevo politično biografijo.

Od premagovanja tehnične ovire glede gradiva naprej šele vodi pot k vsebinam in sestavinam njegovega nazora, tudi k posameznim dilemam in še danes ne dovolj znanemu pravkar preteklemu dogajanju.

Izviri in začetki politične in idejne opredelitve

Prežih je dostikrat v svojih izjavah povedal, kako je po očetu, ta je kot kmečki najemnik na grofovskih posestvih združeval socialno zatiranje z narodnostnim zatiranjem — tudi sam prevzel to povezanost družbene in narodnostne zavesti.

Srečanje z delavci in potepuhi na Tržaškem in Goriškem in v celovski grelnici mu je pomenilo dobro šolo. Ni ga zadovoljilo omalovaževanje narodnosti, materinščine v takratnih stališčih avstrijskih delavcev, v njih organizaciji Socialdemokraciji. Ob obiskovanju zadružnega tečaja na Dunaju si je, kot je zapisal, razširil politično obzorje.

Iz vojne se je vrnil prežet s komunističnimi idejami. Omenjal je italijanskega zdravnika iz Servigliana in bosanskega socialista, kasnejšega komunističnega poslanca Dimitrija Trifunoviča kot posrednika; brat Alojz je omenjal v zvezi z Vorančevo radikalno usmeritvijo ime, bližnje levemu socialistu Lazzariju.

Po vrnitvi 1919. leta Lovro Kuhar res ni bil več idealist nejasnih zasnov. Čeprav iz narodnozavedne družine Kuharjev, se ni udeležil koroških bojev, temveč se je pridružil ob razmejitvi v vrstah delavskega gibanja komunistom; na Ravnah v Mežiški dolini je ustanovil tudi organizacijo. Že v tistem zgodnjem obdobju je napisal vrsto načelnih člankov v zvezi s plebiscitom, ki jih je stranka natisnila v svojem glasilu. Med drugim v pisanju opozarja na napačno identifikacijo, da sta socialist in Nemeč en pojem.

Po dvajsetem letu je nastopal javno v raznih društvih: Svoboda, zadruge, proti tridesetem letu v boju za zastopstvo v občini (1926) in zatem v oblastni skupščini (1927), v zadružništvu je sodeloval pri Zvezi gospodarskih zadrug (1926) in s strokovnimi prispevki v Zadružnem koledarju (1926—1928).

V podtalnem gibanju komunistov je najprej vodil organizacijo na Ravnah na Koroškem (Guštanju) in zatem kot sekretar okrožje Sever (ko so pridružili koroškemu območju še del Štajerske). Bil je tudi član širšega vodstvenega foruma Pokrajinskega komiteja in se je kot tak udeležil III. kongresa KPJ na Dunaju. Na tem zboru so precéj razpravljali o narodnostnem vprašanju, in to v duhu sklepov razširjenega izvršnega odbora Komunistične internacionale. Dopolnili so geslo o teritorialnih nacionalnih republikah, ki naj se združijo v federaciji. O Kuharjevem takratnem dojemaju politike Kominterne in o ustvarjanju Balkanske ali srednjeevropske federacije sovjetskih republik je razložil dr. Dušan Kermavner piscu, da si takratni revolucionarji tudi v našem območju po zlomu monarhij niso mogli zamišljati druge državne oblike, ki bi sledila revoluciji.

Pri označevanju delegatov, takó na kongresu kakor tudi na plenumu v Zagrebu (1927), ga prišteva zgodovinar dr. I. Očak k »centru« skupaj z J. Žorgo, Đ. Salajem in inž. Gustinčičem — med levico in desnico (Braća Cvijići, 1982), Dr. Kermavner pa je tudi pojasnil, da je bil Lovro na istih stališčih kakor drugi delegati iz Slovenije. Znano je, da se je Lovro Kuhar v prvem desetletju ukvarjal tudi z mnogimi nalogami tehnične narave, skrbel za skriven prehod čez mejo, za tihotapljenje prepovedane komunistične literature in preganjanih somišljenikov, za organiziranje mladinskih kongresov ipd.

Presoje Vorančevih sodobnikov v pisanih spominih po drugi svetovni vojni so pripeljale celo k dialogu o tem, da ni imel razčiščenih pogledov glede kmečkega vprašanja in je preostalo v njem preveč kmeta; da je bil popustljiv tako do socialnih demokratov kakor tudi pri vrednotenju družbene vsebine SLS (inž. Gustinčič); da je kazal lastnosti omahujočega človeka (R. Golouh); da ga vodstveni krogi v Ljubljani niso cenili (I. Regent); da so ga zelo spoštovali ob njegovih pisateljskih začetkih kot pisatelja (F. Klopčič).

Omenjenim mnenjem se je uprl dr. Dušan Kermavner, ki je očital Prežihu le nekaj nenatančnosti, spominskih spodrseljajev v njegovem članku o predvojnem delu komunistov na Ravnah. Nekaj dopolnil za omenjeno obdobje je v novejšem času oskrbel tudi France Filipič.

Prežihovo kmetstvo

V njegovem leposlovju vsekakor prevladuje kmečka snov. Kot sin kmečkega najemnika iz sloja docela odvisnega vaškega prebivalstva, proletariata, je zaradi določenih okoliščin izpovedoval tudi kulturno vsebino kmetstva, in to ob zatonu predindustrijske družbe. Prizadeval si je ponikniti globlje v lastno bit. V tem je značilna že njegova prva avtobiografska novela *Borba*. Preučeval pa je tudi vprašanje vasi in se seznanjal z njim s pomočjo socioloških študij, ki so se vrstile pred drugo svetovno vojno v družbenonapredno usmerjenih revijah.

Prepričan je bil o svoji povezanosti z zemljo. Bratu je tistikrat zapisal (1938): »Samo to, da sem ostarel. Temu je vzrok občutek moje odtrganosti od zemlje, na kateri sem rasel in s katero sem jaz tako krvno zakoreninjen po vsem svojem bistvu.«

Njegova naravnost ima torej več razsežnosti, notranjo čutno in čustveno in zunanjo socialno politično.

V deseti knjigi zbranih spisov smo ponatisnili njegove članke v zvezi z združnim in agrarnim vprašanjem in opozorili na pisma in druga pisanja, s katerimi si je prizadeval in z njimi segel do političnega vrha — do Centralnega komiteja KP Slovenije z opozorili na urejanje agrarnega vprašanja, na reformo, ki naj ustreza revnejšim in skromnejšim okoliščinam slovenskega kmeta v gorskem alpskem svetu.

Že na začetku svoje uvrstitve med komuniste je v članku *Položaj v Mežiški dolini* (1920) opozarjal na posebnega obdelovalca zemlje v Mežiški dolini, na proletarske najemnike. Zatem je vodil razpravo z inž. Gustinčičem o različnosti pri dohodku poljedelca v nižinskem in v alpskem svetu, da ne pridejo v Sloveniji v poštev pri opredeljevanju kulakov sovjetska merila. Pri zadevala so ga omalovaževanja in zavrnitve ob njegovih predlogih pri uveljavljanju politike na vasi; da so mu v tej zvezi na primer zavrnilo članek v Ljudski pravici.

Po spominskem zapisu je pri pogovoru ob obisku nekdanjega založnika Cirila Vidmarja z zagrenjenostjo ugotavljal: »Povsod danes razglašamo vse mogoče udarnike dela, toda pravega udarnika, udarnika za vse življenje, kmeta pa ne vidijo.« (Poslednjič pri Vorancu, 1979)

Odveč se zdi zapisati, da se ni zavedal in poznal razlik v družbenem položaju in možnostih delavca v primerjavi s kmetom, saj se je že zdavnaj do podrobnosti seznanil z marksističnimi načeli in pogledi na kmečko vprašanje. Je bil le čustveno bliže kmečkemu človeku kakor delavcu? So se pri njem izražale ideološke usedline kmečkih strank? Kakor je to takóle povedal piscu tega prispevka inž. Drago Gustinčič, je Kuhar v začetku, ko je stopil v stranko, imel še dosti kmečke naravnosti, toda to je dobro preboleval. Ne more pa se reči, da je kdaj imel kulaško naravnost. In še, da je na probleme gledal drugače kakor mi z delavske strani (1973).

Vendar pa pregledovalec pisateljevih pogledov lahko vidi predvsem Vorančevo prizadevanje, da bi komunisti v slovenskem okolju nedogmatsko uresničili svojo kmečko politiko.

Ob tej svoji razcepljenosti, dvojnosti, si je Voranc zgodaj zaželel v svet in srečanj s širšimi obzorji, kakor je zapisal v svojem življenjepisu. A ko je stopil vanj, se mu je videl kot dobra, pa čeprav robata šola; obiskal je le slovensko obrobje: Trst, Gorico in Celovec.

Po tridesetih letih se je oglasil bratu domov iz velikega evropskega sveta: ni mu bilo lahko navaditi se na novi ritem življenja. Postal je instruktor v evropskem kmečkem odboru pri Rdeči sindikalni mednarodni organizaciji, v eni izmed organizacij Komunistične internacionale. Zapisal je, da bi imel »svetovno pozicijo«, če bi bil odšel v tujino pred desetimi leti, ko je bil bolj dostopen razvoju (1931).

Z rahlo ironijo je obrazložil nekaj let zatem Louisu Adamiču (1935) in takole označil svoje emigrantsko bivanje: »Kakor vidite, zelo razgibano, ali kakor pravijo romantično življenje . . .« Tega si ni nikoli obetal ne iskal. Boril se je le dosledno zoper izkoriščanje šibkejših.

Res mu ne bi mogli prisojati nobenega sprenevedanja. Njegova identifikacija s kmetstvom ni preprosta. Tudi Marjan Kramberger pride po svoji analizi problema kmetstva v Prežihovih novelah do sklepa, da Prežih sicer želi biti kmetov umetnik in hoče predvsem razvijati in oblikovati kmetovo zavest, ne želi pa se fizično vrniti v kmetov proizvodni položaj.

Tudi Prežihovo kmetovanje po vojni tega ne spremeni, čeprav prepričljivo razlaga prijatelju Ferdu Godini (1946), da sam na sebi študira, kako takle kmečki stan vpliva na človekov značaj.

Naposled pa mu pomeni oviro ob poslančevanju, političnem delu tudi še kmetovanje, da se ne more posvetiti dovolj svojemu pisateljskemu namenu.

Vplivi mednarodnega komunističnega gibanja

Idejni in politični vplivi iz mednarodnih povezav med komunisti so bili navzoči in so videti koristni ob Vorančevem vstopu v komunistične vrste, tako ob nujni vzajemnosti delavcev in kmetov dveh sosednih narodov ob koroškem spopadu.

Le drobec iz Vorančevega pisma (1925) pesniku Miletu Klopčiču nam pojasnjuje, kako so na Slovenskem sprejemali razne ideje in dogajanja, ki so se porodile v Sovjetski zvezi. Takóle je zapisal Lovro: »Ustvariti moramo Proletkult.« Pri tem pa seveda navezuje z omenjenim delo »revolucionarnih delavcev na polju muze«. V prvem desetletju svoje politične dejavnosti se je Lovro Kuhar pač razvijal v okvirih, kakršne so si sproti oblikovali komunisti v Sloveniji. Po pojasnilu dr. Dušana Kermavnerja Prežih ni zaostajal, pa čeprav bi mu kdo to prisodil, ker je živel daleč na obrobju Slovenije.

Širši razgled je pridobil, ko se je udeležil tretjega kongresa KPJ (1926). Še pred svojim begom v tujino se je seznanil tudi s takó imenovanim Odrtnim pismom Komunistične internacionale, v katerem obsojajo frakcijske spopade v KPJ.

Na tujem pa se je kmalu seznanil z neposredno prakso v mednarodnem komunističnem gibanju. Primer smo našli v delu dr. Ivana Očaka, v monografiji Braća Cvijići pri opisu zadeve Tatjane Marinić. Poklicali so jo na zagovor v Moskvo pred forum Komunistične internacionale. V komisijo, ki je obravnavala njen primer, so naknadno vključili tudi Riharda (Lovra Kuharja). Z Marinićevo se je po tem viru Lovro srečal v okviru Rdeče pomoči (1931) in v Berlinu (1932). Imenovana naj bi se zagovarjala neposredno pred KI in mimo vodstva KPJ. Temu pa ni nasprotovala le ona, temveč tudi Đuka Cvijić, eden uglednih hrvaških komunistov prvega rodu, ki pa naj bi po odločitvi začasnega vodstva januarja 1933 pripravil skupaj z Lovrom osnove za resolucijo o slovenskem vprašanju.

O svojih takratnih tovariših je Voranc pisal inž. Gustinčiču takóle: »Tukaj sem sicer edini Slovenec, kvečjemu bi se moglo za kako komisijsko delo uporabiti še enega Krajinca, ki je jako dober, dasiravno še ni postal akcionar našega založnega društva (poimenovanje komunistične organizacije). Ali v našem društvu imamo na srečo zelo sposobne in resne ljudi, ki so sicer onstran Kolpe doma, ki pa se za vprašanja naše dežele ne samo v zaslužni meri zanimajo, temveč tudi dosti razumejo. S tega vidika nimam težkega stališča, narobe, posveča se našim stvarim vsa potrebna pozornost.« (1933)

Očitno se je Voranc hitro seznanjal tako z ljudmi kakor tudi s politično prakso, z metodami v mednarodnem komunističnem gibanju.

Medtem ko piše 1931. leta inž. Gustinčiču, da ima silno »zanimivo in potrebno delo« (Profinternu), bi on vendarle raje delal za »našo stvar v konkretnem izrazu mišljeno . . .«

Že v naslednjem letu pa so ga premestili »za naše slovensko delo«, kakor je o tem pisal M. Gorkič, na Balkanski sekretariat.

Že pri komentiranju Prežihovih političnih spisov smo omenili, kako je bil takratni Prežihov moskovski sodelavec za časopis Delo, inž. Gustinčič, prepričan, da je bil Lovro Kuhar, edini emigrantski Slovenec, samo prenašalec misli in stališč začasnega vodstva KPJ na Dunaju. Ni mu prisojal, da bi lahko samostojneje razmišljal in soustvarjal politiko, namenjeno Sloveniji, kakor jo je zasnovala Kominterna. Po danes dostopnem gradivu pa mislimo, kako je Lovro Kuhar tisti čas že toliko napredoval v svoji politični izobrazbi, da je obvladoval takratno aktualno politično zasnovo — tej je v načelu pač botrovala KI — vsekakor bolje kakor drugače politično in vsestrano izobraženi inž. Gustinčič.

Dosedanji pregled nam pove, da se je v 1933. letu ukvarjal le s politiko in da ni napisal takrat nič leposlovja, pač pa zasnovo brošure *Boj za osvoboditev in združitev slovenskega naroda* ter osnutek strankine resolucije o slovenskem vprašanju.

Dr. Janko Pleterski je v delu Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju (1981) ovrednotil brošuro in tudi izjavo treh sosednjih komunističnih strank, Avstrije, Italije in Jugoslavije, kjer je Kuhar v neki obliki tudi sodeloval — kot primera pozitivnih rezultatov, ki so ju jih dali vodstvo KPJ v tujini in v okviru Kominterne in posamezni slovenski komunisti v letih od 1929 do 1934.

V tistem času je Lovro Kuhar hkrati vzdrževal tudi stike z vodstvom avstrijskih komunistov na Dunaju in je bil vsekakor osnovni vsebinski avtor pri uradnem pismu jugoslovanskega CK avstrijskemu komunističnemu vodstvu v zvezi s koroškim vprašanjem. V njem govori o koroških slovenskih študentih, narodnih revolucionarjih, o vprašanju knjižne slovenščine in vinđišarstvu.

Od polovice naslednjega leta po preselitvi v Pariz pa je vzdrževal še zveze z vodstvenimi ljudmi iz KP Italije.

Zgodovinar Pleterski govori v svojem opisu takratnega dogajanja v komunističnem gibanju o dveh smereh, o prvi 1929 do 1934 in drugi z novim vzponom revolucionarnega gibanja in iz domačih razmer izhajajočimi pogledi. Obe smeri potekata nekaj časa sporedno — novo črto pa po njem pomeni študija Brodarja-Kardelja. Obenem s smerjo se je oblikovala in začela nastopati že nova ekipa dokaj mlajšega rodu.

Na začetku tega dogajanja je bil v ospredju Lovro Kuhar z že omenjeno publicistično in organizacijsko dejavnostjo. Tudi kongresa KI v Moskvi se je udeležil z namenom, da sodeluje pri slovenskem posvetu, na katerem so obravnavali naravo časnika, glasila Delo, sodelovanje moskovskih tovarišev, spregovorili o legalnem tisku v Sloveniji in o političnih delavcih iz vrst posameznih narodnosti. Lovra so zatem predvideli za organizacijskega sekretarja in je že začel prevzemati svoje naloge. O tem delu je sporočil Ivanu Regentu v Moskvo, da namerava odpraviti slabosti, kolikor to že ni zamujeno. Za vse to obdobje lahko zvemo po doslej znani dokumentaciji, strankinih sporočilih in zapisnikih pa tudi iz pol uradnih pisem (Gustinčič-Kuhar-Regent) za Vorančevo znatno dejavnost, zavzetost za politično delo pa tudi za njegovo napredovanje in ob nekaj dialogih opazimo celo napredek, kar zadeva njegovo politično samozavest. V dialogu z Gustinčičem pa se

sklicujemo takó na sklepe KI kakor tudi na novejšo teoretsko literaturo, na Stalinove obrazložitve leninizma — z vsem tem je skušal podpreti svoja mnenja in stališča.

Po opisu R. Čolakovića v delu *Pripoved o neki generaciji* (1982) je videti, kakor da bi bile pri Prežihu v njegovih emigrantskih letih v ospredju predvsem tehnične naloge, ki jih v resnici ni manjkalo. Vendar že Edvard Kardelj omenja, da sta ob njegovem drugem obisku v Parizu z Lovrom največ govorila o političnih problemih komunističnega gibanja v Sloveniji, medtem ko nam zbrana dela Josipa Broza-Tita odkrivajo v večji meri tudi neposredno politično delo, saj je Voranc s Titom sodeloval pri komisijah, ki sta izločili P. Miletića, Marića in Kusovca. V kritičnem obdobju je Tito tudi iz domovine sproti obveščal Lovra Kuharja, vsaj po sedANJI možni presoji, takrat edinega sodelavca iz starejšega rodu, nadalje naj bi ob dolžnostih edinega preostalega središča v Parizu obenem še zastopal jugoslovanske komuniste pri KP Francije. Obširen pregled Prežihovega političnega življenja glej še v delu Lidije Šentjurc, *O Vorančevi partijski poti in njegovem deležu v revolucionarnem boju KPJ* (1979).

Lovro Kuhar v znani izmenjavi pisem z moskovskima dopisovalcema inž. Gustinčičem in I. Regentom ne sprašuje o dogajanju v Sovjetski zvezi, pač pa želi od njiju agitacijsko-propagandne prispevke za Delo, prilagojene za naše (slovenske) razmere: o kolektivizaciji, o agrarno-političnem dogajanju, o kolhozih, o napredovanju vasi, o življenju poljedelskih delavcev, o razvoju zadružništva, položaju žensk, skrbi za najmlajše — jaslicah, o položaju verstev, o osvobojenih narodih z mislijo na slovensko narodno vprašanje itn. Tudi o novejših dogodkih, naj bi mu pisala, po umoru Kirova, o »šučbindlerjih«; oskrbela pa sta mu še članke Dimitrova, govor Molotova (1933—1935). O notranjem spopadu Stalina z nasprotniki nimamo razen naročila za članek o smrti Kirova nobenih Lovrovih izjav. V zvezi s trockisti mu pošilja kasneje članek Otto (Josip Broz, 1938). Z vprašanjem trockistov se je srečaval še kasneje, ko je bilo treba objaviti po napotilu Tita v Proleteru imena frakcionašev, pa tudi skupine aretiranih v Sovjetski zvezi.

Tako v pismih kakor tudi drugače Lovro Kuhar ni komentiral negativnih strani v sovjetskem razvoju. Če je pogovor nanesel na označene razmere v deželi socializma in so mlajši komunisti karkoli kritizirali, je menjal temo pogovora, kakor je to pojasnila piscu teh vrstic Marija Vilfan.

Ob svojem bivanju v Sovjetski zvezi v dneh kongresa in še zatem se je zanimal, kako so urejali kmečko vprašanje, in menda ni bil zadovoljen s položajem delavcev po obisku v eni izmed tovarn.

Vendar pa pri Prežihovem zadržanem vedenju ne gre pomisliti na kakršenkoli oportunitizem, temveč bolj za načelno obrambno stališče, saj je nameraval v Sovjetsko zvezo poslati v šolo tudi svoji dve hčerki.

V svojem razmišljanju o Prežihovi naravnosti do Sovjetske zveze opozarja Ciril Vidmar na čustveno plat pisateljevega odnosa do Rusije. K temu naj dodamo, da gre vsekakor za zgodnejši vpliv, saj Prežih nekajkrat omenja načelni nazorski vpliv ruskih pisateljev, realistov Dostojevskega, Tolstoja, Gorkega. Kritičen pogled pa je ohranjal Prežih pri novejših pripovednikih iz Sovjetske zveze. Znana je njegova zavrnitev prevodov, kakršen je roman A. Serafimovića *Železna reka*.

Imformbiro

Kakor sem že pisal v prejšnjih pregledih ob Prežihovih zbranih spisih, je bil Voranc v povojnih letih precej oddaljen od ljubljanskega prizorišča. Tako ni bilo nič čudnega, če je spraševal v pismu prijatelja Ferda Godino, zakaj ni bil podpisan v izjavi proti Tihonovu, v odprtem pismu jugoslovanskih pisateljev — v odgovoru sovjetskimi kolegom, njihovemu pisanju, ki so ga podpisali Gladkov, Tihonov in drugi.

Ko Ciril Vidmar navaja svoje domneve o vsebini Prežihovih diferenc s partijskimi tovariši, piše, da je odločitev naše skupnosti ob sporu s Sovjetsko partijo in državo sicer *razumsko* sprejel, vendar je bil pa v skrbeh — »bal se je kot mnogi izmed nas trde, neusmiljene Stalinove roke.« V zvezi s tem je večkrat povedal, da nas bo ta hipoteka, ki smo jo s svojo odločitvijo prevzeli nase, težila še naprej do Stalinove smrti in še dlje. Žal mu je bilo tudi za izločitev iz skupnosti komunističnih partij; tako v že navajanem spominskem zapisu.

Kot profilirani komunist prve generacije, ki je zrasel in se razvijal mnoga leta tako rekoč v nedrih mednarodnega komunizma, je imel drugačen razgled na nevarnosti, saj je predobro poznal mehanizem Stalinove oblasti in so odtod bili mogoče drugačni razmisleki hkrati z bojznimi, kako bomo zmogli nositi breme in vztrajati pri našem odporu.

Nasproti omenjenim možnim dvomom o odločitvah partijske in državne politike pa je praktično pristajal tako, da je celo opustil misel na zdravljenje svoje srčne bolezni na Češkoslovaškem, čeprav si je od znanega specialista dosti obetal; imel je pa v tej državi tudi znaten honorar, ki ga je nameraval porabiti za zdravstvene usluge. O svojem namenu se je tistikrat posvetoval s sekretarjem KPS Mihom Marinkom, kakor je povedal tudi piscu tega prispevka o njegovih dilemah. Pojasnjeval je še, da se zaveda, kako bi bil ob navzkrižjih resnično primerna oseba za kakršnokoli izjavo, pa če bi jo izrekel ali ne.

V tistem času je na sestanku na željo ravenskih kovinarjev zadovoljivo obrazložil spor na javnem sestanku, čeprav ni imel sprotnih in podrobnejših obvestil, kakor je to opisala Olga Kraigherjeva v pismu avtorju prispevka. Prežiha je obiskala ob svoji službeni poti v Ravne na Koroškem kmalu po objavi resolucije.

Iz Vorančevega pisma prijatelju in pisatelju dr. Lojzu Kraigherju iz tistih dni sledi, da ne posluša radia in zato ne ve nič o sporu z Rusijo.

Prehod iz poklicne politike k pisateljskemu delu

Z objavo dokumenta z naslovom Vodstvo emigracije v Franciji v zbranih delih Josipa Broza-Tita smo se seznanili z načelno odločitvijo CK KPJ, s katero so Voranca odstavili od pariške dolžnosti, a predvideli, da se vrne v domovino in posveti pisateljevanju.

Dr. Dušan Kermavner, ki je po partijski dolžnosti ob Vorančevi vrnitvi po napotilu Edvarda Kardelja skrbel za Prežihovo nastanitev in razne stike: z urednikom Ferdom Kozakom, založnikom Cirilom Vidmarjem, pravnim zastopnikom dr. Rudolfom Krivicem, je pojasnil, da Lovro Kuhar, »ni prišel

v domovino na politično delo, marveč je šlo za to, da bi lahko nadaljeval z literarnim delom — kar v kaznilnici ali koncentracijskem taborišču stare Jugoslavije ne bi šlo.«

Prežih piše v partijskem življenjepisu (1947), kako se je novembra (1939) oglasil pri organizaciji v Ljubljani, dobil zvezo s Kardeljem, a ostal kot preveč znan komunist zunaj organizacijskega in političnega dela in se je zato posvetil pisanju, tako vse do napada na Jugoslavijo.

O tej partijski odločitvi piše tudi kritik Josip Vidmar in navaja, kako jo je obrazložil Prežih: — da je vodstvo partije razumno uvidelo, kako je kot pomemben pisec in kot umetnik lahko vsaj toliko koristen, kolikor bi bil kot političen delavec. Tako ob obisku treh bratov Vidmarjev, založnika, kritika in industrijalca na dolenskem obisku. Takrat jim je pomenil Voranc »važnega partijskega človeka z velikimi pooblastili«.

Čisto brez zvez Voranc vsekakor ni bil. Značilno v tej zvezi je Valičevo (Vorancevo) pismo v Moskvo (1938) o položaju v partiji med Titovo odsotnostjo, napisano na željo tovariša X, najbrž kakšnega predstavnika Kominterne. Svoje težave in tegobe označuje stvarno, organizacijske doma, v Mitrovici in v Parizu, frakcijska nasprotja, ki jih podpira francoska KP, težave s španskimi borci, študenti in raznimi posamezniki, antisovjetizmom itn. K temu na kraju sprašuje zase, kako gledajo nanj in na njegovo delo. Čeprav pojasnjuje pojave splošne demoralizacije z rovarjenjem frakcije, izveni odstavek v zadnjem delu pisma z neke vrste pisateljsko parabolo, manj običajno za jezik stvarnega poročanja, saj se to glasi takole: »Izjaviti moram, da spričo takega stanja stvari dalje ne morem več delati. Stvari, ki je ne razumem in ki mi je nihče ne more pomagati razjasniti, ne morem delati. Pamet mi je kratko malo nehala delati. Sam sebi se zdim, kakor da brez moči sedim na bregu reke in sem obsojen gledati, kako me spodnaša tok.« (1938)

O Kuharjevi usodi po njegovi vrnitvi v domovino je piscu tega sestavka v preteklem letu sam od sebe spregovoril tudi Josip Kopinič. Vprašal je Josipa Broza-Tita (1940), kaj je s Kuharjem, in prejel odgovor, da je Voranc tu v domovini in piše. Ob pridržku, kaj si bo Kuhar mislil, da so ga tako odstranili, je Josip Broz-Tito rekel: »Jaz mu kaj takega nisem rekel.«

Pred posvetom 1979. leta se je pogovarjala z Edvardom Kardeljem Lidija Šentjurc, ki je seznanila pisca zapisa s Kardeljevim mnenjem, da bo osvetlitev Voranceve politične poti in usode revolucionarja koristna. O osebnosti Voranca je takrat že bolni Kardelj rekel, da se je le čudil, kako da ni Prežih o svojem prehodu k pisateljstvu izrecno nikoli terjal razčiščenja.

Prav to vprašanje ostaja v tem poglavju Prežihove usode še neodgovorjeno. Mogoča podmena, da gre za prizadetost, posebej še za občutljivost pisatelja in umetnika, ta čas ne more nadomestiti stvarnega pojasnila.

Neskladja v času osvobodilnega boja

Lovro Kuhar je v anketnem listu (1947) odgovoril, da je med okupacijo po nalogu partije delal na terenu. Znana je njegova živahna dejavnost med kulturnimi delavci. Njegova vloga je bila sicer pomembna, a za funkcionarja neznatna po predstavi, kakršno smo imeli, pojasnjuje Josip Vidmar. Pomembne organizacijske funkcije ni imel, pač pa je sodeloval z nekaterimi vodilnimi ljudmi centralnega komiteja in Osvobodilne fronte, z Borisem

Kidričem pri organizaciji Kulturnega plenuma, po napotilih Edvarda Kardelja pa sta z Borisom Zihlerom pridobivala in širila z novimi uglednimi posamezniki ali pa skupinami fronto. Lidija Šentjurg je opozorila pisca vrstic na veliki pomen, ki ga je imel Prežih kot član gospodarsko-finančnega odbora, saj je bilo prav od pridobljenih sredstev odvisno marsikaj: nabava zdravil, hrane itd. Prežih je imel velik pisateljski ugled in je prav zato opravljal nadvse pomembne naloge v omenjenem sektorju (1983).

V opombi k nastanku brošure Pavleta Vilharja (Prežihov Voranc) *O slovenskih mejah* smo skušali prikazati zaplet, dialog pred izidom, in sicer med ljubljanskim poverjeništvom (Šentjurčeva, Krivic), agitacijsko propagandno komisijo (Boris Zihler) in Centralnim Komitejem (Edvard Kardelj). Vzrok so bili pomisleki, da bi brošura utegnila odbijati tiste Slovence, ki so zahtevali zgodovinske meje etničnega ozemlja. Naposled pa je publikacija vendarle izšla in bila koristen prispevek pri pojasnjevanju slovenskih narodnostnih zahtev, koristen — ker je doživela precej izdaj, medtem ko je vprašanje pomena slovenskih meja prešlo tudi v jugoslovansko območje s Kardeljevim poročilom Titu.

Le zunanje različen, a značilen dogodek za presojo o politični koristnosti nekega dejanja, saj se je tikal razporeditve ljudi — za osvobodilni boj, ali proti njemu, do katerega je bilo vodstvo slovenskih komunistov nadvse občutljivo — je vpisal v svoj dnevnik Edvard Kocbek (Pred viharjem, 1980). Po zapisu je starejši član partije (Prežihov Voranc) govoril z nekim duhovnikom (dr. Anton Trstenjak) in prostodušno izjavil, kakor je to bilo lastno njegovi naravi, da morajo v osvobodilnem boju vsi sodelovati in to ne glede na predvideno kolektivizacijo in poddržavljenja tudi majhne posesti, cerkvenih posestev in drugih restrikcij, ki bodo zadevale cerkev. Ko je Kocbek o pogovoru obvestil vodstvo OF, je to ocenilo, da gre v primeru tako za napačno in pregoreče tolmačenje kakor tudi za podobno dojemanje pri sogovorniku. Takratni Prežihov sogovornik dr. Anton Trstenjak je z nekaj nadrobnostmi v pogovoru s piscem prispevka dopolnil navajani zapis v dnevniku.

Pri dopolnjevanju opisa pisateljve politične poti se znajdemo tudi pri gradivu v knjigi Ivana Krefta *Spori in spopadi II* (1983). Avtor obravnava in navaja »dokazno« gradivo, kako bi bili ob kapitulaciji Italije lahko rešili pisatelja Prežihovega Voranca in mu prihranili mučne poti, pa tudi hude življenjske ogroženosti v nacističnih ječah in taboriščih.

O pojasnilih, zakaj niso reševali pripornika, lahko prisodimo takratni ljubljanski organizaciji ali vsaj njenemu operativnemu delu najmanj neskladno ravnanje. Prežih namreč predtem v dveh pismih Levarjevima omenja, kako se je dogovarjal o tem, da bi ga spravili v bolnico, odkoder so laže reševali zapornike.

Sporočila po Prežihovi aretaciji (hrani jih arhiv CK ZKS), govore o zbranim milijonu lir (14. januarja), pol milijona lir (22. februarja) in pri Pokrajinskem komiteju KSP za Gorenjsko in Koroško o 50 tisoč nemških markah (19. avgusta) — vse za podkupnino pri reševanju Prežihovega Voranca, kar priča o njegovem znatnem slovesu.

S pogledom na to je videti predlog Josipa Vidmarja v Jajcu (1943) za zamenjavo Prežiha z ujetim nemškim majorjem tudi politično smotern, čeprav pomeni odgovor, da si bo Prežih že pomagal sam, še vnaprej uganko.

O Prežihovem naravnem čutu za presojanje političnih dogodkov

V prvi svetovni vojni je izpričal triindvajsetletni Lovro nenavaden smisel za presojanje velikih političnih stvari, ki se nanašajo na lasten narod in svojo usodo; med prvimi je pribežal na italijansko stran in predvidel razpad velike večstoletne monarhije.

Po vojni je sredi prevratnih dni stvarno ovrednotil koroške ljudi. V obdobju med vojnima je sicer nekajkrat prezgodaj predvidel veliki spopad, nikakor pa ni bil v zmoti, da pride do velikega obračuna. Tudi njegov prvi založnik C. Vidmar mu v že omenjanem zapisu prisoja izreden čut za stvarnost, celo to, da je videl probleme jasneje in globlje kot mnogi izmed naših vidnejših ljudi. Čvrsto je bil tudi zasidran v slovenskem življenju in je skoraj nezmotljivo povezoval preteklost s sedanostjo. Dosti pa se je motil ob trenutnih, aktualnih odločitvah. Po sporočilu Josipa Vidmarja se je tako motil, ker je zaupal v sovjetsko-nemško pogodbo in ga je presenetil nemški napad na Sovjetsko zvezo. Prav tako zmotljiv se je izpričal stari revolucionar, ko je govoril, da je naloga razumnikov »ohraniti si za vsako ceno življenje, ker bodo prav ti po vojni revoluciji hudo potrebni«.

Ob vednosti in z mislimi na dolgoletni Kuharjev politični razvoj in pa na njegove življenjske skušnje se nam zdi Vorančevo presojanje v odločilnih dneh presenetljivo. Primera Prežihovega malodušja ali pa posledice odtrganosti od organizacije, v kateri ta čas ni bil vključen, sta po zunanji presoji v skicirani podobi v nesorazmerju z verjetno resničnostjo, morebiti tudi zaradi nasprotja s prej umišljeno podobo o komunistu »agentu kominterne z vsemogočimi pooblastili«.

O Krleži in sporu na književni levici

Po dosedanjih pregledih nismo zasledili, da bi bil Prežih kdaj omenjal Krležo in spor na književni levici. Doslej poznamo le izjavo Juša Kozaka o tem, da je Prežihov Voranc zavzel stališče proti Pečatu (1939—1940); tako po podatku v zapisu Franca Zadravca, Pogovor z Jušem Kozakom (1964). Dr. Bratko Kreft mi je pojasnil zadevo jedrnato: »Voranc je pač bil zvest partijski liniji (1983).

Pojasnila o sporu bi lahko dobil iz Proletera (1939—1940), kjer so Krležo nekajkrat opozarjali in celo povezovali s trockisti; lahko pa bi mu spor obrazložil kar Tito.

Vemo na primer za Vorančevo opozorilo Ferdu Kozaku, uredniku Sodobnosti o kritiki Žarka Plamenca v sarajevskem Pregledu. Ob tem besedilu in njegovem pisanju se je Prežih vznemiril zaradi ozkosrčne uporabe marksistične kritike pri obravnavi Cankarjevega leposlovja. Znano je, da je Prežih odklanjal velika »regionalista« Knuta Hamsuna predvsem zaradi njegove podpore hitlerizmu in Jeana Gionoja zaradi pacifizma v času napadajočih fašizmov. Ob prvem je imel načelne pomisleke glede ideološke vsebine romana Blagoslov zemlje in naj bi bile njegove samorastniške novele neka vrsta antipripoved o »prokletstvu« zemlje. Tudi o drugem pisatelju je baje spremenil svoj odnos, ker je Josip Vidmar ostro zavrnil omenjenega pisatelja. Vendar pa gre pri obeh ustvarjalcih, ki sta oblikovala kmečko snov za nekaj

posrednih sorodnosti. Teh ne kaže podcenjevati; gre za manj vidne stvarjal-ske sorodnosti.

Glede na Prežihovo ravnanje z ljudmi, ki so zapuščali komunistične vrste, nam je pojasnil tudi dr. Kermavner, da sta oba odklanjala francoskega pisatelja P. Nizana, ki je zapustil francosko KP zaradi sovjetsko-nemške pogodbe.

Ta vprašanja privrženosti veliki strankini disciplini, ki so tuja drugim ro-dovom in so dopuščala mnoge možnosti uravnavanja ljudi v vrstah medna-rodnega delavskega komunističnega gibanja, so se postopoma kot absurdna odkrivala pri razkrivanju metod stalinizma.

Najbrž — pa čeprav to ni znanstveno uporabna beseda — so tudi v Prežihovem političnem življenju nastajala navzkrižja med pisateljem in poli-tikom, in to na raznih ravneh, vse do nasprotij med doslednim spoštovanjem ideološkega ustroja in naravno človečnostjo, če hočete izvirnostjo, kakor ob analizi *Samorastnikov* trdi Taras Kermavner, da gre pač za spor med Pre-žihom umetnikom in socialno političnim delavcem; tako v razpravi Kompo-zicijske ideološke strukture Prežihovih Samorastnikov (1974).

Na kraju: razumljivo bo, da lahko zaposluje tudi ob svoji devetdeset-letnici kopico raziskovalcev tako s svojo stvarjalnostjo, dilemami in usodo človeka, kakršen je bil Prežihov Voranc, pač Lovro Kuhar, kmečki proletar-ec, in tako naprej.

Čeprav smo zadevo obširneje predstavili v glavni opombi k Političnim spisom v desetem zvezku Zbranih del, so ostale še vrzeli in več dilem, o ne-katerih smo nekaj zapisali, o drugih bodo prispevali drugi še morebitne no-vosti.

Pri natisu pa smo opustili navajanje del, glavno sklicevanje pa najde bralec bodisi v 10. zvezku Zbranih del Lovra Kuharja — Prežihovega Vo-ranca in v 5. zvezku Zbranih del Josipa Broza-Tita. Prispevek je avtor prebral na oktobrskem posvetu v Ravnah na Koroškem (1983).

Dimitrij
Rupel

Marksizem in problem kulture

(primer polemike med Vidmarjem in Ziherlom)

V četrti številki letnika 1956 *Naše sodobnosti* je Josip Vidmar objavil besedilo, ki se imenuje *Iz dnevnika*, kasneje pa ga je ponatiskoval pod naslo-vom *Lenin in Tolstoj* (npr. v *Izbranem delu II.*, 1975). V tem besedilu najdemo naslednja stališča:

Ce namreč more biti literarno delo, katerega miselnost ali filozofija ali nazor je očitno napačen in važnemu, vročemu zgodovinskemu procesu škodljiv, ker je utopičen in po vsebini reakcionaren, kot recept za rešitev človeštva pa celo smešen,